

O'ZBEK XALQ MUSIQA IJODIDA USTOZ-SHOGIRD AN'ANALARI

Buxoro davlat universiteti

Musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrası

12-1 vokal-21-guruh talabasi **Otamurodov Javohir Jamshidovich**

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq musiqa ijodida ustoz-shogird an'alarining davom ettirish lozimligi, yoshlar ustoz-shogird munosabatlari mezonida yuzaga keladigan bir qator xislatlarni o'zlarida shakllantirib, avlodlardan-avlodlarga ibrat vazifasini o'tashi muhimligi haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: ustoz-shogird, an'ana, milliy meros, bastakor, katta ashula

O'zbek mumtoz musiqa merosining ulkan madaniy va ma'naviy mohiyati ularning zaminida qaror topgan an'alarida desak adashmagan bo'lamiz. Chunki, mumtoz musiqa o'zining nomi bilan, tarkibiga kasbiy musiqaning shakllanish va rivojlanishi bilan bog'liq barcha an'alarini mujassam etgandir. Xalq bastakorlarining betakror ijodiy merosi va an'analari, qadriyatlarining ijodiy mahsuli sifatida benazir sozanda va xonandalar faoliyatida kamol topib kelgan. An'ana sifatida ardoqlanib avlodlardan-avlodlarga o'tishida esa, ustoz-shogirdlik munosabatlari eng muhim mezon va asosiy omil sifatida xizmat qilib kelgan. Milliy musiqa ijrochilik an'analari va ijodiyoti ustoz-shogird munosabatlari mezonida yuzaga keladigan bir qator xislatlarni o'zida shakllantirib, o'zbekona lutf ila avlodlardan-avlodlarga ibrat sifatida o'tkazib kelayotganligini e'tirof etish lozim. Shulardan biri shogirdningustoziga bo'lgan hurmatidir. Azaldan qadrlanib kelingan ustoz-shogird an'anasi musiqa merosimizni mukammal bo'lishiga asos bo'lgan mezonlardan hisoblanib kelingan. Ustozlarning hikmati ham shunda desak mubolag'a bo'lmas. Bizning zamonamizda xalqimizga namuna bo'lgan ustozlar sanoqli. Ularning har birini ijodi, ijrosi alohida bir dunyo sifatida gavdalangan. An'ana, qadriyat, urf-odatlar har bir xalqning o'zigagina xos milliy xususiyatlarini ifodalovchi omillardir.

Ayni jihatlar inobatga olingan holda, O'zbekistonda an'anaga aylanib qolgan 2019-yilda o'tkazilgan "Sharq taronalari" xalqaro musiqa festivalidan tashqari yana "Maqom", "Baxshichilik", "Folklor" va "Hunarmandchilik" xalqaro festivallari tashkil etildiki, ushbu festivallar yurtimizda muvaffaqiyatli tarzda o'tkazib kelinmoqda. O'tkazilgan festivallarda jahonning yuzdan ortiq mamlakatlaridan turli sohalar bo'yicha rahbarlar, mutaxassislar va mehmonlar ishtirok etdilar. Ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda barcha sohalar bo'yicha yaratib berilgan keng imkoniyatlar, yurtimizda mavjud sharoitlar bois shunday nufuzli xalqaro festivallar tantanavor tarzda o'tkazildi va bu jarayonni butun dunyo ahli o'z ko'zi bilan ko'rdi. Bu, albatta, O'zbekistondagi barqaror tinchlik va xotirjamlikning nishonasidir. Yuqorida sanab o'tilgan festivallar natijasida Samarqand-u Buxoroda, Qashqadaryo, Surxondaryoda, Xorazm-u Qoraqalpoq diyorida, Jizzax-u Sirdaryoda go'zal vodiyning qo'shiq va laparlari, xalq amaliy san'ati hamda hunarmandchiligi, umuman aytganda, hududlarning serjilo madaniy hayoti rang-barang chizgilarda gavdalantirilmoqda. O'zbek xalqining urf-odatlarini, marosimlari va an'alariga berilayotgan katta e'tibor, ularni tiklash, saqlash va keyingi avlodlarga yetkazish yo'lida samarali sa'y-harakatlar olib borilmoqda. Bu borada "Ustoz-shogird" an'anasining davom ettirilishi yoshlarga saboq berishning o'ziga xos ko'rinishlaridan biridir.

Xalqimizda: “Ustoz ko‘rmagan shogird har maqomga yo‘rg‘alar”,- degan naql bor. Har kasbning o‘z ustalari bo‘lgani kabi ustozlikkasbini avloddan avlodga yetkazuvchi izdoshlar, o‘rinbosarlar, qisqa qilib aytganda, shogirdlarning ham bo‘lishi tabiiy. O‘z kasbining ustasi bo‘lgan ustozlar o‘zlarining bebaho hunarlarini o‘zi bilan olib keta olmasligi barobarida o‘sha hunarni shogirdlariga o‘rgatadi. O‘z navbatida, shogirdlar ham ustozdan o‘rgangan hunarni rivojlantirib, o‘z imkoniyati darajasida keyingi avlod shogirdlarini yetishtirib chiqaradi. Ustoz-shogirdlik bizning milliy an‘analarimizga xosdir. San‘at, xususan, qo‘shiqchilikdagi mazkur an‘ana borasida katta tajribaga egamiz. Ozod diyorumizda shunday ijrochilik maktablari mavjudki, bir-biri- dan go‘zal, bir-biridan zabardast, rang-barangligini ta‘riflashga til ojiz:Ustoz Hojixon Boltayev - shogird Ro‘zmat Jumaniyozov; Ustoz Yunus Rajabiy - shogird Orif Alimahsumov; Ustoz Hoji Abdulaziz Abdurasulov - shogird domla Halim Ibodov; Ustoz Jo‘raxon Sultonov - shogird Ma‘murjon Uzoqov; Ustoz Fattoxon Mamadaliyev – shogird Mahmudjon Tojiboyev; Ustoz Faxriddin Umarov - shogird Hojiakbar Hamidov. Buni yana uzoq davom ettirish mumkin. Ustoz-shogirdlik an‘anasida yana shunday bir qonun mavjudki, ustozlar ijro uslubidagi o‘zlariga ma‘lum sirlarini shogirdlariga o‘rgatmaydilar. Zero shogird o‘z iqtidori, quvvayi-hofizasi ila bu sirni kashf etadi. Aytishlaricha, Ustoz Jo‘raxon Sultonov “Sodirxon ushshog‘i” ashulasini ustoz Sodirxon hofizdan bevosita o‘rganmagan. Balki o‘zbeklarga xos bo‘lgan to‘y-hashamlarda, ustoz ishtirok etadigan davralarda birga bo‘lib, aynan shu qo‘shiq ijrosini sinchkovlik bilan kuzatib, tinglab, “Sodirxon ushshog‘i” ashulasi ijro etilganda butun vujudini quloq qilib o‘rganganligi xususida ibratli hikoyatlar yuradi. Asrlar davomida shakllanib, qaror topib rivojlanib kelgan ustoz-shogirdlik an‘analarining davomchilari bo‘lgan Tavakkal Qodirov va Sultonali Mannopov ustoz-shogird sifatidagi faoliyatlari “San‘atga baxshida umr” deb nomlangan risolada aks ettirilgan. Ushbu risolada Farg‘ona vodiysi ijrochilik maktabining vakillari xususida so‘z yuritiladi. Farg‘ona vodiysi - qadimdan san‘atga shinavanda xalq. Farg‘ona vodiysi san‘atning o‘chog‘i, qaynab turgan bulog‘i hisoblanadi. Farg‘onadan juda ko‘plab san‘atkorlar, xalq e‘tiboriga tushgan xonanda va sozandalar yetishib chiqqan. Ayniqsa, hofizlik borasida so‘z ketganda, Hamroqul qori To‘raqulov, Erka qori Karimov, Boltaboy Rajabov, Mamatbuva Sattorov, Akbar Haydarov, Jo‘raxon Sultonov, Ma‘murjon Uzoqov, Murodjon Ahmedov, Rasulqori Mamadaliyev, Tavakkal Qodirov, Fattohon Mamadaliyev singari ustoz-hofizlar yaratib ketgan Farg‘ona ijrochilik maktabi alohida o‘rin tutadi. Farg‘ona ijrochilik maktabi o‘zgacha bir uslublari va ohanglar jozibadorligi bilan boshqa viloyat ijrochilik maktablaridan ajralib turadi. Farg‘ona vodiysi ijrochilik maktabi qadimdan rivojlanib kelgan. Bu maktabni rivojlantirishda juda ko‘p ustozlarning mehnatlari singgan. Ana shunday ulug‘ ustozlardan biri, bor umrini san‘atga baxshida etgan, “O‘zbekiston bulbuli” degan ulug‘ bir nomga sazovor bo‘lgan, O‘zbekiston xalq artisti Tavakkal Qodirov fikrimizning isbotidir. Qadim zamonlardan buyon to‘ylarda aytiladigan “Yor-yor”, “Yalla”lar ham jamoa bilan, ya‘ni, xor bo‘lib ijro etilgan. Asrlar davomida to‘plangan boy merosimiz “Shashmaqom”ning ashula (vokal) qismidagi taronalar ham ko‘pchilik xonandalar tomonidan jamoa bo‘lib ijro etilgan. Xalq orasida keng tarqalgan “Katta ashula”lar ham ikki, uch va to‘rt kishi bo‘lib ijro qilingan. Bu ijrochilik san‘ati ham jamoaviy ijroning bir ko‘rinishidir. O‘zbek xalqining ko‘p janrli mumtoz musiqa ijodiyotida katta ashula janri alohida, salmoqli o‘rinni egallaydi. U yirik ashula janri bo‘lib, asosan, Farg‘ona vodiysiga xosdir. Katta ashula muxlislar davrasida baland va kuchli ovozdagi ijro etiladi. Xalq orasida uni “likop ashula”

yoki “likopcha ashula” deb ham atashgan. Katta ashula ijrosida musiqa cholg‘u sozlari jo‘rligidan foydalanilmaydi. Zamonaviy musiqa terminlari bilan aytadigan bo‘lsak, ushbu janrning ayrim jihatlarini vokal-xor ijrosidagi “A-kapella”ga qiyoslash mumkin. Katta ashula mono, duet, trio, kvartet uslubida ko‘proq ijro etiladi. Bu bilan shuni ta’kidlash lozim bo‘ladiki, o‘zbek qo‘shiqchiligi o‘zining ko‘p ming yillik boy tarixiga egadir. Katta ashula janrining o‘ziga xos asosiy jihatlaridan yana biri ushbu janr kuylovchi oldiga juda katta talablarni qo‘yadi. Masalan, qo‘shiq kuylovchi ijro san’atidan puxta bilim va tajribaga ega bo‘lishi, o‘zbek mumtoz she’riyatini yaxshi bilishi, keng diapazonli tiniq va jarangdor ovoz sohibi bo‘lishi, ovozni to‘g‘ri yo‘naltirish maqsadida qo‘lidagi likopchani harakatlantira bilishi va h.k.larni yaxshi o‘zlashtirgan bo‘lishi kerak. Shuning uchun ham katta ashula janriga uncha-muncha qo‘shiqchilar qo‘l ura olmaydilar. Buning boisi shundaki, katta ashular muxlislar ko‘z oldida jonli ijroda kuylanadi va ashaddiy tinglovchilarning olqishlaridan ruhlangan ijrochi ashulaning avj va katta avj qismlarini bir, ikki (ton) parda va undan-da yuqoriroqda kuylab, yonidagi kuylayotgan hamrohini qiynab qo‘ygan ijro holatlarini eslab o‘tish kifoya qiladi. Bu katta ashulaning erkin ijro shakliga kiradi. Ijroning ushbu turi xuddiki askiyachilarning payrovlar aytish jarayonidagi so‘zamolligini namoyish qilish singari kechadi va ovozi kuchli, mohir qo‘shiqchilar muxlislar tomonidan shu yo‘l bilan saralab olingani bizga tariximizdan ma’lum. Bunday ijodiy raqobatlar ijodkorlarni o‘z ustlarida ishlashlariga, o‘z iste’dodlarini maromiga yetkazish maqsadida tinmay izlanishlariga dalda bo‘lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Holmurodovna R. U. I., Oqila S. Makom art is a priority in the musical culture of Uzbekistan //Проблемы педагогики. – 2020. – №. 2 (47). – С. 87-88.
2. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
3. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
4. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An’anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o‘rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501.
5. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 336-339.
6. Рамазонова Ў. Х. ТАЛАБАЛАРДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ, ГУРУХ БИЛАН ИШЛАШ ВА УНИ БОШҚАРИШ ТАМОЙИЛЛАРИ.
7. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
8. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. ПОДГОТОВКА МОЛОДЫХ ПЕВЦОВ К АНСАМБЛЕВОМУ ВЫСТУПЛЕНИЮ //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1. – С. 88-91.
9. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
10. Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
11. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 231-233.

12. Kholmurodovna, R. O., & Ilkhovich, T. R. (2024). A Look at Some of the Problems of Teaching Solfege in Children's Music and Art Schools. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(5), 228-230.

13. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 160-164.

14. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfege in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

15. Jamilovna E. M. Musiqa o'qituvchisini zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga tayyorlash //INTERNATIONAL CONFERENCE ON ADVANCE SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2024. – T. 1. – №. 1. – C. 160-164.

16. Kholmurodovna R. O., Abdulatif T. Note Reading Exercises in Primary Classes in Music Schools //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2024. – T. 4. – №. 5. – C. 231-233.

17. Kholmurodovna, Ramazonova Ogiloy, and Torayev Ruslan Ilkhovich. "A Look at Some of the Problems of Teaching Solfege in Children's Music and Art Schools." *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION* 4.5 (2024): 228-230.

18. Saidaxmedov S. et al. XORAZM MAQOMLARINING TALABALARGA O'RGATISH USULLARI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – C. 324-326.

19. Ramazonova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.

20. Ramazonova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 336-339.

21. Рамазонова У. Х. Эсанова Махлиё Жамиловна Подготовка Молодых Певцов К Ансамблевому Выступлению. – 2021.

22. Рамазонова Ў. Х. Талабаларда маънавий-ахлоқий тушунчаларни шакллантириш, гуруҳ билан ишлаш ва уни бошқариш тамойиллари //Scientific progress. – 2021. – T. 1. – №. 5. – C. 586-590.

23. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 1. – C. 496-501.

24. Olimov S. S., Mamurova D. I. Information Technology in Education //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 17-22.

25. Olimov S. S., Mamurova D. I. Opportunities to use information technology to increase the effectiveness of education //International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE). – 2022. – T. 14. – №. 02.

26. Mamurova D., Khusnidinova N. Didactic possibilities of using computer graphics programs in the educational process //BIO Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – T. 84. – C. 02020.